

Roland Nagy

Enkele diachrone aspecten van de Franse invloed op de Nederlandse fonologie

0. Korte inhoud

In de recente literatuur over de fonologische aspecten van taalcontact wordt ongetwijfeld de meeste aandacht besteed aan de fonetische en fonologische aspecten van ontlening zoals ze zich bij de individuele spreker 'online' afspelen. Deze benadering is duidelijk synchroon en stelt de perceptuele en fonologische competentie van de individuele spreker in het middelpunt.

In dit werkstuk probeer ik echter enkele *diachrone* aspecten van de fonologische ontlening in het Nederlands te belichten. Dit gebeurt door middel van de beschrijving van de twee mogelijke processen die vreemde fonologische segmenten in de ontlende taal kunnen ondergaan: adaptatie en integratie. Elk proces wordt geïllustreerd met behulp van een historische ontlening aan het Frans. Uit deze beschrijving blijkt dat er door de ontlening aan het Frans inderdaad structurele veranderingen optreden in de Nederlandse fonologie. Er wordt ook ingegaan op de vraag waarom de twee standaardvarianten andere strategieën hanteren ten opzichte van Franse ontleningen.

1. Inleiding

Leenwoordfonologie is een van de populairste onderzoeksgebieden van de moderne fonologie geworden. Sinds het doorslaggevende werk van Van Coetsem (1988), de eerste monografie die zich voornamelijk met de fonologische aspecten van taalcontact bezighield, is het thema van

leenwoordfonologie in het middelpunt van de belangstelling geraakt. Sederdien zijn er veel werken gewijd aan dit thema. Zo zijn er onder meer scripties, bijv. Chang (2003) en talloze artikelen, bijv. Davis (1995); Kenstowitz (2001); Peperkamp en Dupoux (2003); Boersma en Escudero (2004) enz.. Deze werken besteden voornamelijk aandacht aan de analyse van de perceptuele en fonologische processen die zich bij de ontlening in de grammatica van de individuele sprekers ‘online’ afspelen. Onder ‘online’ wordt het moment verstaan waarop van een vreemde fonologische segmentreeks van de ontlenende taal (voortaan T2) in de talige code van de ontvangende taal (voortaan T1) getransformeerd wordt (Peperkamp 2005: 2). In deze werken wordt de adaptatie en integratie van leenwoorden van uit een puur synchroon perspectief beschouwd. Dat wil zeggen dat er heel weinig gezegd wordt over de langdurige veranderingen die door deze processen teweeggebracht kunnen worden in het fonologische systeem van de T1. Het is echter duidelijk dat er op lange termijn veranderingen kunnen ontstaan, zowel in de fonologische strategieën tegenover vreemde fonologische segmenten als in het fonologische systeem van de T1 (Crawford 2007; te verschijnen).

Het doel van deze korte verhandeling is om vast te stellen of er op het segmenteel niveau van het Nederlandse klanksysteem historische veranderingen zijn die aan de ontlening aan het Frans toe te kennen zijn. Dit gebeurt met behulp van de analyse van de ontwikkeling van een aantal Franse leenwoorden in het Nederlands.

In deel 2 stel ik heel kort de bronnen voor over de leenfonologie van het Nederlands. In deel 3 wordt er ingegaan op de fonologische processen die de beschreven Franse leenwoorden in het Nederlands hebben ondergaan. Daarbij probeer ik te laten zien welke van deze processen een structurele verandering aan het fonologische systeem van het Nederlands hebben veroorzaakt. In deel 4 trek ik de conclusies en geef een samenvatting van de resultaten.

2. Leenfonologie in het Nederlands

Over de fonologie van ontlening in het Nederlands is er redelijk weinig gepubliceerd. Er zijn drie soorten publicaties. Ten eerste zijn er verschillende grotere monografieën waarvan in enkele hoofdstukken een algemene beschrijving van ontlening wordt voorgesteld en waarin ook de fonologische aspecten ervan aan bod komen (Van der Sijs 1996: 380-425; 2001: 54-60; Van Bree 1996: hfst.18-21). Ten tweede zijn er de bekende

historische grammatica's die het onderwerp van leenfonologie alleen impliciet aanstippen bij de beschrijving van de individuele klankontwikkelingen (Van Bree 1987; Van Loey 1970). Ten derde zijn er een aantal korte artikelen die bepaalde concrete aspecten van de Nederlandse leenfonologie behandelen (Oostendorp z.j.¹, z.j.²; Van de Velde en Van Hout 2002).

Naast de twee bovengenoemde historische grammatica's maak ik in deze verhandeling gebruik van het *Chronologisch woordenboek* (Van der Sijs 2001) en het WNT voor het dateren van de ontleningen en het onderzoek van Van de Velde en Van Hout "Uitspraakvariatie in leenwoorden" (2002). Het is een statistisch onderzoek naar de uitspraak van de uitgang *-tie*, van de letter <a> in Engelse leenwoorden, van de nasale klinkers in Franse leenwoorden en van de velaire plosief [g] in beide grote regio's van het Nederlandse taalgebied.

3. Adaptatie en integratie van Franse leenwoorden

Ontleende fonologische segmenten in leenwoorden kunnen in principe twee processen doormaken. Ten eerste kunnen ze *geadapteerd* worden aan het systeem van de T1. Bij de adaptatie verliezen ze hun "vreemdheid" door geassocieerd en eventueel vervangen te worden door inheemse segmenten. Ten tweede kunnen ze *geïntegreerd* worden. Bij integratie wordt een uitheems segment in het fonologische systeem van de T1 "toegelaten", het wordt een organisch deel van de fonologie van de ontvangende taal.

Hoewel het bij elk proces erom gaat dat de vreemde segmenten hun "vreemdheid" op de een of andere manier verliezen, zijn deze twee processen heel verschillend wat de resultaten betreft. In de volgende delen ga ik op de verschillen tussen beide processen in.

3.1 Adaptatie

De adaptatie van een ontleend segment houdt in dat dit segment aan het fonologische systeem van de T1 aangepast wordt. Bij de aanpassing worden er twee strategieën gehanteerd. Bij de ene wordt een vreemd fonologisch segment geassocieerd met een inheems segment op basis van fonetische gelijkenis. Ik ga er nu niet dieper op in wat voor perceptuele en fonologische factoren in dit proces een rol spelen. Laten we nu volstaan

met het feit dat er voor een vreemd segment een inheems pendant gekozen wordt. Bij adaptatie is dit pendant een zelfstandig foneem in de T1. Bij de tweede strategie gebeurt de aanpassing op basis van de spelling. Hier moet het opgemerkt worden dat deze twee vaak moeilijk te scheiden zijn, omdat de spelling voornamelijk fonematisch is, dat wil zeggen dat in veel gevallen de fonetisch meest gelijkende klank met het in de spelling weergegeven foneem overeenkomt. In de volgende delen ga ik deze twee processen illustreren.

3.1.1 Adaptatie op basis van fonetische gelijkenis

Het woord *juist*, ‘correct, billijk’, werd ontleend aan het Frans *juste* ‘idem.’ rond de tweede helft van de 14^e eeuw, (Van der Sijs 2001: 928). In die tijd was de Franse uitspraak van de klinker gemarkeerd door de <u> als [y] (Herman 1966:143)¹. Bij de ontlening werd de Franse [y] op basis van de fonetische gelijkenis geassocieerd met de Middelnederlandse lange [y:], die akoestisch het dichtstbij lag.² Op deze manier werd vermeden dat er een vreemd segment, waarvan de uitspraak waarschijnlijk heel weinig van zijn Nederlandse pendant verschilde, in het systeem terechtkwam. De Nederlandse lange [y:] werd later aan het eind van de Middelnederlandse periode gediftonggeerd tot [œy]. De geadapteerde [y:] van *juist* onderging, zoals te verwachten is, deze klankverandering. Het is duidelijk dat in het fonologische systeem van het Nederlands geen veranderingen worden veroorzaakt door deze aanpassing van de Franse [y]. Tabel 1 geeft een overzicht van de verschillende stadia van de ontlening en aanpassing.

Tabel 1. De adaptatie van fr *juste* op basis van fonetische gelijkenis

BRONTAAL UITSPRAAK (trad. <i>vreemde woord</i>)			FONOLOGISCHE ONTLENING (traditioneel <i>bastaardwoord</i>)	constituent v.d. ontvangende taal
uitheems			niet-inheems	inheems
fr spelling in de tijd van ontlening	fr uitspraak bij de ontlening	hedendaagse fr uitspraak	EERSTE GEBRUIK (Tegelijk)	EN ADAPTATIE
<i>juste</i> 1337-1382	[jystə] / [ʒystə]	[ʒyst]	mnl < <i>juust(e)</i> > [jy:st(ə)] [jy:st(ə)] / [ʒy:stə]	nml < <i>juist</i> > [jœyst]

3.1.2 Adaptatie op basis van de spelling

Het woord *parfum*, ‘aangename geur’, werd aan het begin van de 17^e eeuw ontleend (Van der Sijs 2001: 1036). Het Franse woord bevatte de nasale klinker [œ̃]³. Dit vreemde fonologische segment heeft zich in het Nederlands in twee verschillende richtingen ontwikkeld. In de volgende alinea’s beschrijf ik de adaptatie van deze klinker op basis van de spelling. In het volgende deel ga ik in op de andere mogelijke ontwikkeling die het vreemde segment in dit woord onderging, namelijk integratie.

Nasale klinkers zijn sterk gemarkeerd en waren in de tijd van de ontlening afwezig in de inheemse Nederlandse fonologie. Bovendien stelden Crawford (2007: 8) en Peperkam en Dupoux (2003: 369, voetnoot 2) vast dat onder eentaligen de neiging tot aanpassing van vreemde segmenten aan de inheemse fonologie meestal sterker is dan bij tweetaligen. Het is gedeeltelijk eraan te wijten dat tweetaligen toegang hebben tot de segmentinventaris van de T2, in dit geval het Frans, terwijl monolingualen slechts één fonologische grammatica bezitten waarin dit vreemde segment geen vaste plaats heeft (LaCharité en Paradis 2005; Chang 2003: 8-9).

Als deze veronderstelling juist is dan is het te verwachten dat de adaptatie van de [œ̃] in *parfum* vooral in het noordelijke gedeelte van het taalgebied (ongeveer het tegenwoordige Nederland) plaatsvindt, waar Frans-Nederlandse tweetaligheid veel minder verspreid is dan in Vlaanderen. Dat is inderdaad zo. In het *Uitspraakwoordenboek* van Heemskerk en Zonneveld (2000: s.v.) dat op de noordelijk norm gebaseerd is, wordt alleen deze uitspraak aangegeven. Uit het onderzoek van Van Velde en Van Hout (2002) blijkt dat 87% van de noordelijke sprekers in het onderzoek de geadapteerde vorm [parf'ym] gebruikt. De adaptatie in het geval van *parfum* gebeurt op basis van de spelling. Dat wil zeggen de [œ̃] wordt vervangen door [ym] waarvan de letterreeks <um> de basis vormt. Het feit dat de nasaal in de geadapteerde uitspraak [m] en bijv. niet [n] of [ŋ] is ondersteunt dat er sprake is van spellinguitspraak en niet van fonetische gelijkenis. Het is duidelijk dat deze adaptatie (spellinguitspraak) niet bijdraagt tot de verandering van het inheemse klanksysteem.

Tabel 2. De adaptatie van fr *parfum* op basis van de spelling

BRONTAAL UITSPRAAK (trad. <i>vreemde woord</i>)			FONOLOGISCHE ONTLEENING (trad. <i>bastaardwoord</i>)	constituent van de ontvangende taal
uitheems			niet-inheems	Inheems
fr spelling in de tijd van ontlening	fr uitspraak bij de ontlening	hedendaagse fr uitspraak	EERSTE GEBRUIK	ADAPTATIE
<i>parfum</i> 1611- 1620	[paʁ'fœ̃]	[paʁ'fɛ̃]	<i>parfum</i> [paʁ'fœ̃]	<i>parfum</i> [paʁ'ym] / [p'arfym]

3.2 Integratie

Naast adaptatie komt zoals gezegd ook integratie voor. Als een vreemd fonologisch segment geïntegreerd wordt in de T1, dan wordt het een zelfstandig deel van het fonologische systeem ervan. De integratie kan op twee niveaus plaatsvinden: op paradigmatisch en op syntagmatisch niveau. Integratie op het paradigmatisch niveau, dat wil zeggen op het niveau van de individuele segmenten, de bouwstenen van de taal die het systeem vormen, houdt in dat er een nieuw fonologisch segment wordt ingevoerd in de T1. Dit proces wordt ook wel *fonologisch importeren* genoemd (vgl. Van Coetsem 1988). De integratie op syntagmatisch niveau, dat wil zeggen op het niveau van de patronen die de relatie tussen de fonologische segmenten bepalen, houdt in dat er een nieuwe segmentdistributie ontstaat, de bouwstenen worden op een andere manier geplaatst. Dit proces wordt ook *fonologische herdistributie* genoemd (vgl. *ibid.*).

3.2.1 Integratie op paradigmatisch niveau

In deel 3.1.2 heb ik voorgesteld hoe *parfum* in het noordelijke deel van het taalgebied aangepast wordt aan de Nederlandse fonologische systeem door het vervangen van de nasale klinker [œ̃] op basis van de spelling. In het zuidelijke gedeelte van het taalgebied, waar Frans-Nederlandse tweetaligheid heel gewoon is, ziet de situatie er echter anders uit. Uit het onderzoek van Van de Velde en Van Hout (2002) blijkt dat 95% van de

zuidelijke sprekers in het onderzoek in *parfum* de nasale variant gebruikt. In dit geval is er dus geen sprake van adaptatie, omdat de oorspronkelijke T2 segment [œ] wordt bewaard in de T1. In deze variant van de standaardtaal wordt dit segment geïntegreerd. Het wordt dus deel van de segmentinventaris van de moedertaalsprekers, zowel van die van een- als tweetaligen. Dat wil zeggen dat het fonologisch systeem van het Nederlands veranderd is, in de fonologische inventaris is er een nieuw foneem terechtgekomen. Op de positie die dit leenfoneem in het systeem inneemt, zal ik nog in de volgende alinea's ingaan.

Het feit dat integratie in het zuidelijke deel van het taalgebied plaatsvindt, is in overeenstemming met de observatie van Crawford (te verschijnen: 17-20), namelijk hoe vaker de sprekers van een gemeenschap in contact komen met de niet-geadapteerde fonetische vorm van een woord, hoe groter de kans is dat deze vreemde vorm niet aangepast wordt. Dit hangt in grote mate af van het aantal tweetaligen in een gemeenschap.

Als we nog meer Franse leenwoorden met een nasale klinker onder de loep nemen, dan wordt de hele situatie nog ingewikkelder. Van de Velde en Van Hout hebben de uitspraak van zeven Franse leenwoorden onderzocht (*branche, mannequin, chanson, enquête, parfum, restaurant*). Daaruit bleek dat in het zuidelijke deel van het taalgebied in 90% en in het noorden in 58% van de gevallen de nasale uitspraak de norm was. Op basis hiervan kunnen we vaststellen (1) dat er tussen adaptatie en integratie nog steeds een competitie is, (2) dat er een significant verschil is tussen de attitudes in het noorden en het zuiden van het taalgebied. In het noorden is de weerstand tegen nasale klinkers nog iets groter dan in het zuiden.

Op basis van de dateringen van de ontlending van deze woorden (vanaf 1494 tot de 20ste eeuw) en de percentages in het onderzoek kunnen we ook de conclusie trekken dat de nasale Franse klinkers zich al lang en nog steeds handhaven in de taal. Dit suggereert dat deze klinkers met recht Nederlands genoemd kunnen worden.⁴ Deze stelling lijkt echter in tegenspraak te zijn met het feit dat de gezaghebbende bronnen van de fonologische vakliteratuur deze klinkers als het ware terzijde schuiven met het label "leenfoneem" terwijl de "echte" inheemse klinkers uitvoerig beschreven worden (Booij 1981: 20, 206; Booij 1995:6; Collins en Mees 1999: 138; Gussenhoven 1999: 75; Rietveld en Van Heuven 1997: 75-78). Verder onderzoek is nodig naar het gedrag van deze leenfonemen om hun positie in het fonologische systeem van de T1 bevredigend te kunnen vaststellen.

Tabel 3. Integratie van fr *parfum* op paradigmatisch niveau

BRONTAAL UITSPRAAK (trad. <i>vreemde woord</i>)			FONOLOGISCHE ONTLENING (trad. <i>bastaardwoord</i>)	constituent van de ontvangende taal
uitheems			niet-inheems	inheems
fr spelling in de tijd van ontlening	fr uitspraak bij de ontlening	hedendaagse fr uitspraak	EERSTE GEBRUIK	INTEGRATIE
<i>parfum</i> 1669	[paʁ'fœ̃]	[paʁ'fɛ̃]	<i>parfum</i> [paʁ f'œ̃]	<i>parfum</i> [paʁ f'œ̃]

3.2.2 Integratie op syntagmatisch niveau

Feit ,‘daad’, werd in de 13^e eeuw ontleend aan het Franse *fait*, ‘idem.’ (Van der Sijs 2001: 941). De Franse uitspraak van het woord in die tijd was waarschijnlijk zoiets als [fait] (Herman 1966: 142). In het Oudnederlands, rond de 11^e eeuw, werd de [f] afhankelijk van de fonologische omgeving stemhebbend (Van Bree 1987: 156-157; Van Loey 1970: 56-57). Door deze verandering werd de stem van de labiodentale fricatief voorspelbaar afhankelijk van zijn positie in het woord. Met andere woorden: de [f] en de [v] stonden in complementaire distributie. Door de verandering werd elke [f] aan het begin van het woord stemhebbend⁵. Toen *feit* ontleend werd, was [f] in de anlaut vreemd in de taal. De vreemdheid van deze klank was echter van een heel andere aard dan die van de nasale klinker in *parfum* (zie 3.1.1). Het Nederlandse klanksysteem bevatte wel een [f], alleen niet in deze positie. Net als in het geval van *parfum* waren er twee mogelijke strategieën tegen de [f] in anlaut. Het kon geadapteerd of geïntegreerd worden.

Laten we bekijken wat het resultaat van beide processen zou zijn. Adaptatie op basis van de spelling zou tot [f] leiden. Adaptatie op basis van fonetische gelijkenis zou in principe tot een stemhebbende [v] leiden. Merk echter op dat in tegenstelling tot de [œ̃] in *parfum* de [f] wel deel uitmaakt van de Nederlandse segmentinventaris, waardoor [f] eigenlijk een minder slechte kandidaat is. Door integratie blijft de [f] in anlaut stemloos aan het begin van het woord en verliest daardoor zijn

voorspelbaarheid. Met andere woorden, integratie betekent in dit geval geen verandering in de segmentinventaris, dus op paradigmatisch niveau, maar verandering in de Nederlandse fonotaxis, dat wil zeggen op syntagmatisch niveau. Dat is de strategie waarvan in het Middelnederlands gebruik werd gemaakt. De [f] was dus geïntegreerd in de anlautpositie, waardoor de Nederlandse fonotaxis veranderde. De distributie van de [f] en de [v] was niet meer voorspelbaar en de twee klanken zijn nu zelfstandige fonemen van het Nederlands, vgl. de minimale paren *vel-fel*, *vier-fier*.

Feit was uiteraard niet het enige Franse woord dat met een stemloze fricatief in de anlaut ontleend werd. Andere Franse voorbeelden die ook in het Middelnederlands werden ontleend zijn *faam*, *fabel*, *fiool*, *fontein*, *figuur*, *fijn*, *fortuin*, *fruit* enz. Het is duidelijk dat een zwaluw nog geen lente maakt, en de integratie van de [f] in anlaut in een paar woorden nog geen verandering heeft teweeggebracht in de Nederlandse fonotaxis. Het is door het grote aantal (niet alleen) Franse leenwoorden dat zo'n verandering zich kon voltrekken in de Nederlandse fonotaxis.

Tabel 4. Integratie van fr *fait* op syntagmatisch niveau

BRONTAAL UITSPRAAK (trad. <i>vreemde woord</i>)			FONOLOGISCHE ONTLENING (trad. <i>bastaardwoord</i>)	constituent van de ontvangende taal
uitheems			niet-inheems	inheems
fr spelling in de tijd van ontlening	fr uitspraak bij de ontlening	hedendaagse fr uitspraak	EERSTE GEBRUIK	INTEGRATIE
<i>fait</i> 1294	<u>f</u> ait	<u>f</u> ɛ	<i>feit</i> <u>f</u> ɛit	<i>feit</i> <u>f</u> ɛit

4 Samenvatting en conclusie

In deel 0 heb ik de twee mogelijke manieren van de adaptatie van vreemde fonologische segmenten beschreven. Zo'n segment kan of op basis van de fonetische gelijkenis of op basis van de spelling vervangen worden. Het eerste werd geïllustreerd met de vervanging van de [y] van *juste* door de Middelnederlandse [y:], het tweede door het vervangen van

de nasale klinker [œ̃] in *parfum* door [ym] in de noordelijke standaardvariant.

In deel 3.2 werd het proces van integratie beschreven, waarbij de vreemde segmenten niet aangepast maar geïntegreerd worden in de fonologie van de T1. Integratie kan op twee niveaus gebeuren: op het paradigmatische en op het syntagmatische niveau van de fonologie. Bij het eerste gaat het om het importeren, de een-op-een overname van een vreemd segment in de segmentinventaris van het Nederlands, zoals de [œ̃] in *parfum* in het zuidelijk deel van het taalgebied. Bij het tweede is er sprake van een distributionele verandering, een verandering in de fonotaxis van de T1. Dit werd geïllustreerd door de ontleening van woorden met [f] in anlaut, waardoor een nieuw foneemcontrast ontstond tussen de [f] en de [v].

Uit de beschrijving van de twee processen en de mogelijke categorieën ervan bleek dat zowel van adaptatie als integratie gebruik werd gemaakt in de geschiedenis van het Nederlands. Het is ook duidelijk dat alleen integratie heeft bijgedragen tot de verandering van het inheemse fonologische systeem.

Uit de analyse van de twee mogelijke ontwikkelingen van de nasale klinker in *parfum* is naar voren gekomen dat het helemaal niet eenduidig is of de taalgemeenschap tegenover een vreemd element voor adaptatie of voor integratie kiest. Het was ook duidelijk dat de strategie van de twee standaardvarianten anders is tegenover ontleningen aan het Frans. Er werd ook aangetoond dat dit verschil in grote mate met Frans-Nederlandse tweetaligheid in het zuidelijke gedeelte van het taalgebied samenhangt.

Ten laatste werd aangestipt dat het bepalen van de plaats van de geïntegreerde vreemde segmenten, bijv. die van de [œ̃] in *parfum*, binnen het fonologische systeem van de T1 een potentieel theoretisch probleem oplevert. Dit probleem heeft in de vakliteratuur nog weinig aandacht gekregen. Op dit gebied is dus zeker verder onderzoek nodig.

Noten

¹ Ik er nu niet op in wat de ontwikkeling van de <j> in dit woord is. Het was in de 14^e eeuw al gespirantiseerd in het Frans tot [ʒ]. Of de uitspraak van deze medeklinker nog de ongespirantiseerde versie weerspiegelt of het een spellinguitspraak is, doet niet ter zake hier. Het WNT vermeldt (het artikel is uit 1915) dat in de volkstaal de uitspraak *sjuust* ook bekend is. Dit wijst erop dat de moderne uitspraak op de spelling gebaseerd

is.

² Merk op dat adaptatie op basis van de spelling tot een korte [ɣ] had kunnen leiden. De hedendaagse uitspraak zou in dit geval [jɣst] zijn.

³ In de hedendaagse spreektaal is de nasale klinker [œ̃] samengevallen met de [ɛ̃], maar in de 17^e eeuw waren deze nog verschillend.

⁴ Oostendorp (z.j.¹: 4.3) signaleert dezelfde problematiek uit een ander invalshoek in verband met de andere leenfonemen, zoals de [ɛ:] en de [ɔ:].

⁵ Er waren een paar uitzonderingen, vooral klankschilderende en klanknabootsende woorden zoals *flakkeren*, *foei* of *flikkeren*.

Bibliografie

- BOERSMA, PAUL EN PAOLA ESCUDERO (2004). Bridging the gap between L2 speech perception research and phonological theory. In: *Studies in Second Language Acquisition* 26: 551-585.
- BOOIJ, G. (1981). *Generatieve fonologie van het Nederlands*. Het Spectrum: Utrecht/Antwerpen
- BOOIJ, G. (1995). *The Phonology of Dutch*. In de serie The Phonology of the World's Languages Oxford: Oxford University Press
- CHANG, CHARLES BOND (2003). "High-Interest Loans": *The Phonology of English Loanword Adaptation in Burmese*. Scriptie aan de Harvard University.
- COLLINS, B. EN MEES, I.M. (1999). *The Phonetics of English and Dutch*. Leiden / New York / Köln: E. J. Brill.
- DAVIS, S. (1995). Loanwords: Phonological Treatment. In: E.F.K. Koerner en R.E. Asher (red.s) *Concise History of the Language Sciences*, 2273-2276. Kidlington: Pergamon
- CRAWFORD, CLIFFORD (2007). An Evolutionary Account of Loanword-Induced Sound Change in Japanese. In: *U. Penn Working Papers in Linguistics, Volume 10.1, 2007*
- CRAWFORD, CLIFFORD (2007). The Role of Loanword Diffusion in Changing Adaptation Patterns: A Study of Coronal Stops in Japanese Borrowings. Te verschijnen in: *Working Papers of the Cornell Phonetics Laboratory 16*.
- GUSSENHOVEN, CARLOS (1999) Dutch. In: *Handbook of the International Phonetic Association*. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 74-77
- HEEMSKERK, J. EN W. ZONNEVELD (red.) (2000) *Uitspraakwoordenboek*. Utrecht: Het Spectrum.

- HERMAN, JÓZSEF (1966). *A francia nyelv története*. Budapest: Gondolat kiadó.
- KENSTOWICZ, MICHAEL (2001). The role of perception in loanword phonology. In: *Linguistique africaine 20*.
- LACHARITÉ, D., EN PARADIS, C. (2005). Category preservation and proximity versus phonetic approximation in loanword adaptation. In: *Linguistic Inquiry 36*, 223-258.
- PEPERKAMP, SHARON EN EMMANUEL DUPOUX (2003). *Reinterpreting loanword adaptations: the role of perception*. *ICPhS 15*: 367-370.
- PEPERKAMP, SHARON (2005). A psycholinguistic theory of loanword adaptation. Te verschijnen in *Proceedings of the 30th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, ed. by M. Ettliger, N. Fleischer and M. Park-Doob. Berkeley: Berkeley Linguistics Society.
- RIETVELD, A.C.M. EN HEUVEN, V. J. (1997). *Algemene fonetiek*. Bussum: Dick Coutmho.
- VAN BREE, C. (1987). *Historische Grammatica van het Nederlands*. Dordrecht: Foris Publications
- VAN BREE, C. (1996). *Historische Taalkunde*. 2de druk. Acco: Leuven.
- VAN COETSEM, FRANS (1988). Loan phonology and the two transfer types in language contact. In G. J. de Haan *et.al.* (red.) *Publications in Language Sciences*, 27. Dordrecht: Foris Publications
- VAN DE VELDE, H. EN ROELAND VAN HOUT (2002). Uitspraakvariatie in leenwoorden. In: Ph. Hiligsmann & E. Leijnse (red.), n/f. *NVT-onderwijs en -onderzoek in Franstalig gebied, jg. 1*. Nijmegen: Vantilt, pp. 77-95.
- VAN DER SIJS, NICOLINE (1996). *Leenwoordenboek*, Den Haag: Sdu Uitgeverij.
- VAN DER SIJS, NICOLINE (2001). *Chronologisch woordenboek. De ouderdom en herkomst van onze woorden en betekenissen*. Amsterdams/Antwerpen: L.J.Veen.
- VAN LOEY, A. (1970). *Schönfeld's Historische grammatica van het Nederlands*. 8^e dr. Zutphen: N.V. W.J. Thieme en Cie
- VAN OOSTENDORP, M. (z.j.¹). Klinkerkwaliteit en Rijnstructuur in het Nederlands. In: *Spektator 14.7*: 147-1.
- VAN OOSTENDORP, M. (z.j.²). Leenwoordfonologie' in het Esperanto. In: *Spektator 14.7*: 147-162.
- WNT – *Woordenboek der Nederlandse Taal*. (1822-1998), 's-Gravenshage/Leiden; Online editie <http://gtb.inl.nl/?owner=WNT>